

Komentar istraživanja: **PERCEPCIJA GRAĐANA O BORBI PROTIV KORUPCIJE U SRBIJI**

Istraživanje percepcije građana o borbi protiv korupcije, koje je za potrebe USAID projekta za odgovornu vlast (GAI) sproveo CESID doo, u oktobru i novembru 2018. značajno je pre svega zbog toga što u dužem periodu nisu vršena slična istraživanja (nakon 2015). Istraživana je percepcija, ali odgovori ukazuju u pojedinim pitanjima i na aktuelne oblike korupcije, i razloge za njenu raširenost, te se mogu koristiti i za osmišljavanje antikorupcijskih politika.

Građani lošijeg imovinskog stanja ocenjuju uticaj korupcije na njihov kvalitet života kao daleko veći nego oni koji smatraju da žive dobro. Tako, među građanima koji žive „nepodnošljivo“ čak 62% smatra korupciju kao faktor koji „veoma utiče“ na njihov život, dok je kod onih koji žive „dobro“, korupcija veliki problem za svega 4%. Ovi podaci se mogu tumačiti tako da davanje mita teže pogađa one koji su lošijeg materijalnog statusa, ali i tako da se u moru problema sa kojima se siromašni suočavaju i korupcija percipira kao veći problem nego što realno jeste. U svakom slučaju, odgovore na ova pitanja bi trebalo ukrstiti sa podacima o stvarnom iskustvu sa korupcijom i videti u kojoj meri građani ocenjuju da je ona problem na osnovu stvarnih troškova podmićivanja.

Ocena visoke rasprostranjenosti korupcije u Srbiji je izrazita. Više od polovine ispitanika – 57% - smatra da je ona raširena u velikoj ili veoma velikoj meri. Onih koji smatraju da je ima malo je svega 8%. To je jasan znak da bi borba protiv korupcije trebalo da bude definisana kao prioritet Vlade i državnih organa uopšte. Međutim, to nije slučaj, borba protiv korupcije je posle 2014. znatno izgubila na značaju u premijerskim ekspozicijama, i na potrebu ovih aktivnosti više podsećaju predstavnici međunarodnih organizacija, i EU, nego domaći donosioci odluka.

Posebno privlači pažnju odgovor na pitanje koje institucije građani vide kao najviše posvećene borbi protiv korupcije. Tu je na prvo mesto istaknut predsednik Republike, sa 23% „glasova“, iako je reč o državnom organu, koji nema nadležnosti za borbu protiv korupcije, izuzev mogućnosti da ne proglasi i vrati Skupštini zakon koji sadrži koruptivne norme, te nadležnosti da predlaže pojedine javne funkcionere, među kojima i člana Odbora Agencije za borbu protiv korupcije. Očigledno je da su građani prepoznali u ponuđenom spisku institucija ličnost aktuelnog predsednika, Aleksandra Vučića, a ne instituciju predsednika Republike. Naime, u ranijim istraživanjima, između 2012. i 2015, koje je sprovodio UNDP, predsednik je u odgovorima na donekle slično pitanje (ko treba da predvodi borbu protiv korupcije) navođen od strane 5 – 6 % građana, i to u situaciji kada je bilo moguće dati čak tri odgovora, a ne samo jedan, kao što je slučaj u ovom istraživanju. Nalaz istraživanja se može tumačiti kao posledica enormnog medijskog prisustva Vučića, ali i okolnosti da on efektivno odlučuje i o mnogim pitanjima koja spadaju u nadležnost Vlade Srbije, Narodne skupštine i mnogih drugih državnih organa. Utisak o doprinosu borbi protiv korupcije takođe može biti odraz političke popularnosti aktuelnog predsednika kod velikog broja građana.

S druge strane, poražavajuće je da svega 14% građana vidi represivne državne organe kao nekog ko najviše doprinosi borbi protiv korupcije, a od toga, svega 2% je identifikovalo javno tužilaštvo, kao jedini organ koji je nadležan za gonjenje krivičnih dela. Agencija za borbu protiv korupcije je prepoznata sa 9% kao vodeća u ovom poslu. Savet za borbu protiv korupcije sa 4%. Među drugim organima, Vlada je dobila 9% glasova, Skupština svega 1%, a od nezavisnih državnih organa građani su uočili još i doprinos Poverenika za informacije (4%), Ombudsmana (3%) i DRI (1%). Još sumorniju sliku pruža podatak da čak 30% građana nije moglo da prepozna posvećenost borbi protiv korupcije ni kod jedne od navedenih institucija javnog sektora, ili „nije moglo da proceni“.

Sve institucije koje imaju ovlašćenja u borbi protiv korupcije su slabo ocenjene za svoja postignuća. U tom pogledu najlošije su prošli sudovi i tužilaštvo, sa prosečnom ocenom ispod 2, a za nijansu bolje tela poput Vlade i Agencije za borbu protiv korupcije (2,37). Iznenaduju i podaci prema kojima relativno mali broj građana uopšte prepoznaje da pojedine institucije imaju ovlašćenja za borbu protiv korupcije, iako one postoje. Ni najbolje plasirana policija nije prešla 78%, a institucije koje imaju reči „borba protiv korupcije“ u svom nazivu su prepoznate tek oko polovine ispitanika. „Predsednik Republike“ nije bio na ovoj listi, s obzirom na manjak ovlašćenja, ali bi bilo zanimljivo videti u kojoj meri bi građani koji vide doprinos predsednika prepoznali i ovlašćenja ove institucije.

Odgovor na pitanja o uspešnosti Vlade u borbi protiv korupcije su slični onima koji su pronađeni u Globalnom barometru korupcije Transparency International, iz 2015, ali uz znatno manji broj neopredeljenih. Natpolovična većina smatra da je Vlada neefikasna. Nalazi pokazuju takođe da se stanje nije promenilo od bitnije od kraja 2015, kada se rezultati porede se sa istraživanjima rađenim za potrebe UNDP. Naime, u poslednjem objavljenom istraživanju s kraja 2015, bilo je 52% onih koji su rad Vlade ocenili loše, dok je ocena nešto ranije (2013) bila značajno bolja. http://www.rs.undp.org/content/dam/serbia/Publications%20and%20reports/English/DobraUprava/UNDP_SRB_CeSID_cycle_X%20CBS_%20EN.pdf

Među prioritetima za Vladu građani ističu u prvi plan „istraživanje slučajeva korupcije“ (23%), a zatim nekoliko mera koje se odnose na prijavljivanje korupcije i zaštitu uzbunjivača (29% u zbiru). Tek iza toga dolaze i mere koje više spadaju u nadležnost Vlade, kao što je „smanjenje birokratije i pojednostavljenje procedura“, sa 7%, kontrolisanje javnih nabavki, dodatna sredstva za ove potrebe i pomoć istražnim organima. Građani nisu imali ponuđene odgovore u vezi sa generalnim nadležnostima Vlade da predlaže propise, osim posebno izdvojenog „poboljšanja Zakona o finansiranju političkih aktivnosti“ za šta se opredelilo solidnih 6% građana. U stvarnosti, pored toga postoje značajne nadležnosti Vlade i na drugim poljima, koja su elementarnije prirode – primena postojećih zakona – a što Vlada još uvek nije ispunila u mnogim bitnim oblastima, kao što su davanje dokumenata na osnovu zahteva za pristup informacijama, imenovanje direktora javnih preduzeća i postavljanje visokih javnih službenika nakon sprovedenog konkursa, a ne političkih odluka.

Lokalne antikorupcijske planove poznaje mali broj ljudi, oko četvrtine, a svega 5% smatra da zna o čemu se tu radi. Imajući u vidu da takvi planovi nisu ni postojali u velikom broju gradova i opština (blizu polovine), ovaj nalaz i nije toliko loš kao što se

čini na prvi pogled. Međutim, postoji i ogroman prostor da se poboljša pri čemu će prava mera biti istraživanje koje se bude radilo za nekoliko godina, kada se sprovođenje tih planova bude približilo kraju.

Građani u sličnoj meri ocenjuju kvalitet rada svojih gradova i opština po raznim bitnim pitanjima. Tako, između 6 i 9% ljudi smatra da su lokalne samouprave transparentne, otvorene za saradnju sa građanima, da racionalno upravljaju sredstvima, pružaju odgovarajuće usluge i da su posvećene borbi protiv korupcije. Pošto nije bilo sličnih pitanja za centralni nivo vlasti, teško je proceniti u kojoj meri se ove ocene odnose na generalno nezadovoljstvo kvalitetom rada javnog sektora, a koliko upravo na propuste samih lokalnih samouprava, imajući u vidu da kod mnogih građana postoji konfuzija u pogledu nadležnosti.

Odgovor prema kojem najviše korupcije građani prepoznaju u zdravstvu sa 23% pa u sudovima sa 13%, a mnogo manje u ostalim sektorima i među funkcionerima poput ministara i gradonačelnika trebalo bi tumačiti u vezi sa ličnim iskustvima sa korupcijom. Naime, mnogo je veći broj građana koji dolaze u kontakt sa zdravstvom i tu traže usluge nego onih koji po bilo kom osnovu imaju posla sa carinicima ili visokim funkcionerima. Generalno, pošto je korupcija u vezi sa zadovoljenjem potreba od strane javnog sektora, postoji mogućnost da je makar delimično, identifikacija zdravstva i sudstva u vezi sa nezadovoljstvom građana efikasnošću rada ovih institucija, to jest dugim čekanjem na potrebne preglede i na ishod sudskih sporova.

Vrlo su korisni nalazi u vezi sa vrstom korupcije koja je najzastupljenija. Građani ističu u prvi plan dva vida „nenovčane“ korupcije, to jest nepotizam radi zapošljavanja i bržeg obavljanja poslova, sa ukupno 45%. S druge strane, razni oblici podmićivanja su zastupljeni sa 21%, ali samo za slučajeve kada se novac, poklon ili usluga daje za nešto što službenik i inače mora da uradi (nije bila ponuđena varijanta da se podmićuje zarad pružanja nezakonite usluge). Ostali ispitanici su se opredelili za zloupotrebe u ličnu ili partijsku korist i mešanje javnog posla i privatnog biznisa – 16% ukupno. Iako se i ranije znalo da je kod korupcije razmena usluga češća od novčanih transakcija, ovaj nalaz potvrđuje da bi kod prevencije korupcije više pažnje trebalo usmeriti sužavanju diskrecionih ovlašćenja i povećanju transparentnosti. Takođe, kod istraživanja korupcije, naročito proaktivnog, značajniju ulogu bi moglo da ima utvrđivanje obrazaca privilegovanja građana na osnovu ličnih, partijskih ili drugih sličnih oblika povezanosti, što do sada nije činjeno.

Građani pozitivno ocenjuju razne vidove borbe protiv korupcije, pri čemu su za nijansu više skloni strožijem kažnjavanju i pojačanoj zaštiti uzbunjivača u odnosu na preventivne mere.

Vrlo su značajni nalazi o spremnosti građana da prijave slučaj korupcije. U tom smislu su moguća poređenja i sa nalazima iz Globalnog barometra korupcije, koji je sadržao slično pitanje, istina formulisano tako da se oceni „zašto ljudi ne prijavljuju korupciju“, a ne nužno ispitanik. Primetno je veliko pogoršanje u odnosu na 2015, kada je reč o oceni da se „ništa neće promeniti“ ako građanin prijavi korupciju. Dok je ovaj odgovor pre tri godine biralo kao prvi 10% građana, sada je to učinilo njih 31%. Imajući u vidu da je pre nekoliko godina počeo da se primenjuje Zakon o zaštiti uzbunjivača, i da je glavni motiv kod najprominentnijih uzbunjivača u Srbiji bio da se

reši problem na koji ukazuju, ovaj nalaz pokazuje da prijavljivanje korupcije nije bilo u dovoljnoj meri praćeno aktivnostima državnih organa na ispitivanju slučaj.

Trend je negativan u odnosu na pre tri godine kada je reč o motivima „objektivne prirode“, da je „teško dokazati“ da je neko tražio mito, što se sada pojavljuje u 22%, a ranije u 17% slučajeva.

S druge strane, strah od posledica sada navodi za četvrtinu manji broj građana nego 2015: 18% u odnosu na 24%. To bi moglo biti posledica afirmisanja zaštite uzbuđivača u pojedinim slučajevima koji su dospeli u javnost. Ipak, ovaj ohrabrujući nalaz treba uzeti sa određenom rezervom, jer je u ovogodišnjem istraživanju ponuđen odgovor da se „u našem društvu ne cene oni koji prijavljuju korupciju“, sa 13% udela, dok ovakvog pitanja nije bilo u GCB iz 2015/16. http://www.transparentnost.org.rs/images/dokumenti_uz_vesti/GCB_2016.pdf

Broj građana koji ne prijavljuju korupciju zato što ih se ne tiče lično, ostao je približno isti kao i ranije. Napredak u odnosu na stanje od pre tri godine je najveći u pogledu ocene poznavanja kome treba da se obrate i po kojoj proceduri, što je ranije kao problem navodilo 18%, a sada 9%.

Među faktorima koji utiču na korupciju, po mišljenju građana je najzastupljenija „neadekvatna kontrola“. Sličnu frekvenciju navođenja imaju i „pasivnost građana da prijave korupciju“, korupcija kao „uobičajena praksa“, korumpiranost onih koji sprovode zakone ... Nešto ređe se kao razlog prepoznaje odsustvo volje političkih lidera, nesavršenost zakona i blage kazne, neznanje građana. Iako svi navedeni uzroci imaju negativnog uticaja, teško je oceniti relevantnost stavova građana po ovom pitanju kad je reč o rangiranju štetnih uticaja, pogotovo kada se ima u vidu da se ni jedan faktor ne ističe kao drastično zastupljeniji u odgovorima od ostalih.